

לכבוד משפחת בעלז

מתן על הפרק

התכנית השש-שנתית המקוונת
ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

ספר יונה כלול בקובץ 'תרי עשר', אולם בניגוד לשאר הספרים בתרי עשר שעיקרם נבואה, בספר יונה הסיפור אודות הנביא הבורח הוא העיקר. למעשה, ניתן לומר שספר יונה עוסק בעיקר ביחסי הנביא וה' ובמעמדו וייעודו של הנביא. עניין נוסף הייחודי לספר יונה ומבדיל אותו משאר ספרי הנביאים הוא שמדובר בנבואה המוקדשת כולה לנינוה, בירת אשור, ואין בה כל זכר לישראל. כך תמה הרד"ק בהקדמתו: 'ויש לשאול למה נכתבה נבואה זו בכתבי הקדש וכולה על נינוה שהיתה מאומות העולם ואין בו זכר לישראל ואין בכל הנביאים זולתה כמוה'. הספר בנוי מארבעה פרקים המקבילים הקבלה כיאסטית. במהלך הלימוד נבחן את ההקבלות בין הפרקים שסייעו להבנת משמעותו הכוללת.

פרק א'

הפרק פותח במצג [א-ג], המתאר את שליחותו של יונה ובריחתו ממנה, ובו מופיעה החידה העיקרית של הספר: מדוע מתחמק יונה מן הקריאה לנבא על נינוה ומחליט לברוח מלפני ה'? הכתוב עצמו לא מזכיר שום הסבר מפורש בתחילת הספר, ורק לקראת סופו אנו נרמזים לטעם הדבר. בהמשך הפרק מסופר כיצד תוכניתו של יונה לברוח מלפני ה' משתבשת, וה' רודף אחריו אל תוך הים באמצעות שליחיו: הסערה והדג.

1.

'וַיִּקֶם יוֹנָה לְבָרֵךְ תְּרִשִׁישָׁה מִלְפָּנֵי ה' [ג]

יונה מחליט לברוח מלפני ה', בריחה זו מעוררת קושי גדול - כיצד סבור נביא שיוכל לעשות דבר שכזה? מדוע דווקא לתרשיש? עיינו בדברי ראב"ע. מהו הדיוק בפסוק עליו הוא מתבסס, וכיצד מתפרשת לפי זה בריחתו של יונה?

ראב"ע: 'יש לתמוה איך יעלה על לב חכם שידע השם ומעשיו שיחשוב לברוח מפניו והוא בידו והכל מלא כבוד ואיך יתנבא מורה פי השם והוא כתוב כי הוא הנביא... וכאשר חיפשתי בכל המקרא לא מצאתי מלת 'בריחה' רק דביקה [=אלא סמוכה] על מלת 'פני', כמו 'ומפניך אברח' ויברח יפתח מפני אחיו'. והנה לא מצאתי בנבואה יונה שברח מפני השם, רק 'מלפני השם'. וכתוב [אצל אליהו] 'חי ה' אשר עמדת לפניו, והנה כל זמן שהוא מקבל הוא מלפני השם, וככה 'ויצא קין מלפני ה' ' על כן אחריו [נאמר] 'ומפניך אסתר', כי פני האדמה לפני ה'.

2.

השוו בין ציווי ה' לתגובת יונה, שימו לב לניגוד שבין הקימה בציווי [ב] ובביצוע [ג]. עקבו אחרי מהלכיו של יונה, הפותחים כולם במילה 'וירד' - מה לדעתכם משמעותה של מגמה זו?

3.

כנגד ירידתו של יונה מגיב ה' בהטלת רוח גדולה לים: בחנו את תגובות המלחים, ולעומתן את תגובותיו של יונה [ה] - איזו תפיסה מיוצגת בכל תגובה? שימו לב לדמיון המילולי שבין 'וירד' לבין 'וירד', ולמשמעות ההירדמות ברגעים אלה. התייחסו גם לתוכחתו של רב החובל ליונה ולהדהוד שיש בה לדברי ה' בפסוק ב.

4.

לאורך הפרק מונגדת דמותו של יונה נביא ה' לדמות המלחים הגויים, שבראשם רב החובל. עקבו אחרי התהליך שעוברים המלחים בפרק, בהיבט הדתי והמוסרי: התמקדו באיזכורי יראת המלחים בפסוקים ה, י, טז: מהי סיבת היראה בכל מקום ומה תוצאתה? השוו גם בין קריאתם לה' [יד] לבין אי קריאתו של יונה [ב]. כיצד מהופך תהליך זה לתהליך שעובר יונה במהלך הפרק, ביחסו לאלהים ואדם?

פרק ב'

לאחר שרשרת ה'ירידות' של יונה בפרק א', שהגיעה עד מעמקי הים, נלכד יונה במעי הדג. במרכזו של פרק ב' נמצאת תפילתו של יונה אל ה' ממעי הדג. תפילה זו מהווה תפנית במהלך העלילה ובה שב יונה אל ה'.

5.

'וַיְהִי יוֹנָה בְּמַעְי הַדָּג שְׁלֹשָׁה יָמִים וְשְׁלֹשָׁה לַיְלֹת. וַיִּתְפַּלל יוֹנָה אֶל ה' אֱלֹהָיו מִמְּעֵי הַדָּגָה' [ב] במהלך שלושת הימים שבהם שוהה יונה במעי הדג משנה יונה את דרכו.

א | כיצד השפיעה עליו השהות במעי הדג, והרי הוא העדיף לטבוע ולמות ולא לקרוא לה'? להבנת משמעות שלב זה בתוך מסע בריחתו של יונה ראו את התיאורים בתהלים **קל"ט**, ז-י ההולמים את מסעו של יונה.

ב | מימד עומק נוסף עולה מהסיטואציה הייחודית של יונה השוהה דווקא במעי הדג. מה מסמל מצב זה ביחס ליונה? היעזרו בדברי המלבי"ם: 'ה' הזמין במקום הזה דג גדול שבלעו כולו שלם ולא שבר עצמותיו, וזה ידוע שמן הנמנע שיחיה אדם במעי הדג אפי' שעה אחת, שהאדם צריך שאיפת רוח קר מבחוץ, אולם באשר כבר נגזר עליו מיתה ונחשב כאילו נולד שנית שם לו ה' טבע העובר, הנוצר ומתקיים ט' חדשים במעי אמו מבלי שאיפת רוח'.

הרחבות ומענה לשאלות "מתן על הפרק" perek.matan@gmail.com

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים | טל': 02-5944555

6.

הבעיה העיקרית בתפילת יונה היא חוסר ההתאמה בין דבריו על ישועתו כדבר שכבר התרחש לבין מצבו הנוכחי במעי הדג.

א | בדקו את הפירושים הבאים, כיצד כל אחד פותר את הבעיה ומהם הקשיים שבו:
רש"י: ואני אמרתי - כשהשליכוני אל הים הנני מת ונגרשתי מנגד עיניך: אך - ראיתי שקיימתני כל אלו הימים ידעתי כי אוסיף להביט אל היכל קדשך:

אבן עזרא: ויתפלל - המפרשים רצו לפרש חדוש והוציאו הכתוב מפשרו כי יונה לא התפלל רק אחרי צאתו אל היבשה בעבור שמצאו ממעי ולא אמר במעי... ועתה שים לבך וראה, כל תפילת נביא וברכתו היא ברוח נבואה ויעקב אמר לקחתי מיד האמורי כי דבר שנגזר להיות ידבר לשון עבר.

ב | איזו נקודה מרכזית חסרה בדברי יונה לה' לאור מעשיו בפרק הקודם. נסו לבאר לפי זה את ניסוח התגובה האלוקית בסוף הפרק: 'וַיֹּאמֶר ה' לְדָג וַיִּקְא אֶת יוֹנָה אֶל הַיַּבְשָׁה'.

7.

פעמיים במהלך התפילה מתאר יונה את טביעתו במים ואת הישועה: בפסוקים ד-ה ובפסוקים ו-ז. עמדו על הדמיון בתהליך המתואר בהם ועל הלשונות הדומים. מהי נקודת המבט בכל תיאור? התייחסו למקומו של ה' בתיאורים ולשלבי הטביעה בתיאור השני. מהי משמעותה הכפולה של הטביעה העולה מהם?

הרחבה

שירה של זלדה בעקבות יונה הנביא

"כי האור שעשועי" - זלדה

פְּאֲשֶׁר אֶתָּה יוֹשֵׁב כְּמַלְךָ בְּשִׁבִי
וּמִבֵּית דּוֹמָם עַל הָרְחוֹב הַסְּלֵעִי
גּוֹאֵה מְתִיקוֹת בְּלִבִּי הַמְּיָלֵל
פְּאֲשֶׁר אֶתָּה מִבֵּית עַל הָר
הָעוֹבֵר שָׁם לְאֶטּוֹ,
מְסַעֲרֵת אֲבִיט בְּאוֹר
מְסַתֵּן מִבְּעַד לְעֵלִים נֶשֶׁל עַץ הָאֶגֶס
כִּי הָאוֹר שֶׁעֲשׂוּעִי.

פְּאֲשֶׁר אֵינְךָ עִמָּדִי
פְּאֲשֶׁר הִבִּית רִיק
מְשׁוֹטְטֵת נַפְשִׁי בְּחֶלֶל

כִּי רַק לֵב שְׁנַנֵּט אֶת הָעוֹלָם
שְׂמֵחַ כִּן לִידִידוֹת הַקִּיקוֹן
רַק לֵב שְׂרוֹי בִּישִׁימוֹן
מְאֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּזָה
בְּחִבָּה הָאֲלֻמָּת שֶׁל עֲלִים
וּמִבְּקֵשׁ לְמוֹת

מְנַתְּקָת מִן הַמְּזֵל שְׁנַנְמוֹ אֶרֶץ
מְנַתְּקָת מִן הָאֵוִיר הַשׁוֹחֵק
מְנַתְּקָת מִיָּמִים וְעֵינֹת
מְנַתְּקָת מִן הַהָרִים וְיָפִי הָאֵילָנוֹת
מְנַתְּקָת מִחֹם הַחַיּוֹת
מְנַתְּקָת מִקּוֹ הָעוֹפּוֹת
מְנַתְּקָת מִהֶבֶל פִּי אָדָם
מְנַתְּקָת מִן הָאוֹתִיּוֹת.
תִּמְהָה אֲנִי כִּי שָׁנִי אֲנִישִׁי הַחֲלָלִית
לֹא רָאוּ עַל פְּנֵי הַיְשִׁימוֹן הַזְּגוּגִי
נֶשֶׁל הַלְּבָנָה
אֶת אֲלוֹי נֶשֶׁל הַנְּבִיא יוֹנָה,

הרחבות ומענה לשאלות "מתן על הפרק" perek.matan@gmail.com

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים
© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים | טל': 02-5944555